

de M. Canard", *Arabica*, XXII, Leiden 1975, s. 180-211; Farhad Daftary, "Marius Canard (1888-1982): A Bio-Bibliographical Notice", a.e., XXXIII (1986), s. 251-262.

İSMAİL YİĞİT

CANSEVER, Turgut (1921-2009)

Düşünce adamı ve mimar.

1 Ocak 1921 tarihinde Antalya'da doğdu. Bâbü'lî'de yüksek derecede bir me-mur olan dedesi Ali Efendi, aynı zaman-da Mehmed Türâbî Efendi'nin (ö. 1812) İstanbul Kasımpaşa'da kurmuş olduğu Kâdirî Türâbî Baba Tekkesi'nin son şey-hidir. Babası Türk Ocağı'nın kurucula-rından tıbbiyeli Hasan Ferid Bey, annesi Filibe'de müderris Mehmed Efendi'nin kızı ve Kız Öğretmen Okulu'nun ilk me-zunlarından Hatice Samime Hanım'dır. İlk öğrenimini Ankara Keçiören'de ve Bursa Muradiye'de, liseyi İstanbul Galatasaray Lisesi'nde, yüksek öğrenimini İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi (bugün-kü Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi) Mimarlık Bölümü'nde tamamladı. Ço-cukluk ve gençlik yıllarında babası vası-tasıyla Türkiye'nin önemli bilim ve dü-şünce adamlarının sohbetlerine katıldı. Muhammed Hamdi Yazır, Neyzen Emin Efendi, Ahmet Avni Konuk, Ahmet Ham-di Tanpınar, Âsaf Hâlet Çelebi bunlardan bazılarıdır. Lise ve üniversite yıllarında Mehmet Cavit Baysun'dan tarih, Muvaf-fak Benderli'den divan edebiyatı, Ali Kar-sal'dan resim dersleri aldı. Resim hocası ve neyzen Halil Dikmen, İstanbul Üniver-sitesi Edebiyat Fakültesi Dekanı Mazhar Şevket İpşiroğlu, sanat tarihi profesörü Ernst Diez ve mimar Sedat Hakkı Eldem de etkilendiği önemli isimlerdendir. Çe-şitli arayışları, karşılaşmaları ve yönlendirmeler neticesinde sanata dair birçok alanla ilgilenen Cansever, 26 Ekim 1936 tarihinde henüz on altı-on yedi yaşlarında iken İstanbul'da resim sergisi açtı. Neyzen Halil Dikmen'den arkadaşı neyzen Niyazi Sayın ile birlikte ney dersleri aldı. Akade-mideki mimarlık öğrenimini 1946'da bitir-dikten sonra bir süre hocası Sedat Hakkı Eldem'in asistanlığını yaptı. 1949'da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde *Selçuk ve Osmanlı Mimarisinde Üslup Gelişmeleri: Türk Sütun Başlıkları* adlı doktorasını tamamladı. Bu çalışma Türki-ye'de sanat tarihi alanında yapılan ilk dok-tora olup Turgut Cansever aynı zamanda doktora yapan ilk mimardır. 1950-1951 yıllarında İstanbul Devlet Güzel Sanatlar

Turgut
Cansever

Akademisi'nde öğretim üyeliğine getirildi. 1960'ta modern mimarlığın beş önemli mimarını ve eserlerini incelediği *Modern Mimarlığın Temel Meseleleri* adlı çalış-masıyla doçent oldu.

Daha sonraki yıllarda bir taraftan mima-ri projeler üretti, diğer taraftan hükümet-ler, belediyeler ve üniversiteler nezdinde çeşitli görevler aldı. Marmara Bölgesi Planlama Teşkilâtı başkanlığını ve İstanbul Belediyesi planlama müdürlüğünü yürüttü. Ortadoğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde iki yarıyıl diploma projesi yöneticiliği yaptı. 1974'te İmar ve İskân Bakanlığı danışmanlığı, 1974-1975'te İstanbul Metropol Planlama Dairesi başkanlığı görevlerinde bulundu. 1974-1977 yıllarında Avrupa Konseyi Türk Dele-gasyonu üyesi oldu. 1975-1980 arasında İstanbul Belediyesi'nde danışmanlık yap-tı. Özellikle 1972-1979 yıllarında daha çok İstanbul için gerçekleştirdiği yeniden iş-levlendirme, yayalaştırma ve düzenleme çalışmalarına yoğunlaştı. 1983'te Mekke Üniversitesi'nde eğitim programı hazırla-yan kurumun danışmanı oldu. Her biri uz-man ekipler tarafından yürütülen büyük çaplı dört adet şehir ve bölge planlama çalışması içerisinde yer aldı. Bunlar, İstanbul Metropolitan Planlama Çalışmaları, Marmara Bölge Planlama Çalışması, Ege Bölgesel Planlama Çalışması, 17 Ağustos 1999 Marmara ve 12 Kasım Düzce depre-minden sonra hazırlanan, fakat uygulan-mayan Yenişehirler Projesi olup ilkinde başkanlık, diğerlerinde yöneticilik yaptı. 22 Şubat 2009'da İstanbul'da vefat etti.

Düşünce Dünyası. Turgut Cansever'in kullandığı kavramsal çerçeveyi anlamak için kendi inceleme ve terkipleri yanında çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık dö-nemlerindeki yönelimlerine ve bir dünya görüşü oluşturma yolundaki kaynakları-na da kısaca değinmek gerekir. Bu an-lamda, onun ilgisini daima sıcak tuttuğu Osmanlı'nın son nesil fikir ve sanat adamlarıyla aynı meclislerde bulunması önem-lidir. Özellikle babasının kütüphanesinde

bazı kitapları incelemesi (İbnü'l-Arabî, M. Hamdi Yazır, Ömer Hayyam vb.), eğitim yıllarındaki karşılaşmaları (Sedat Hakkı El-dem, Ernst Diez, Mazhar Şevket İpşiroğlu vb.) dikkate değerdir. Kendisi, henüz nis-beten bozulmamış bir geleneksel çevrede (Bursa, İstanbul) büyümenin hâtıralarına sık sık vurgu yaparak söyleminin temel-lerinin burada olduğuna işaret etmiştir. Ya Batı taraftarı ya da karşıtı olmanın keskin ayırımının yapıldığı ülkenin için-de bulunduğu durum ve arayışlar da göz önünde bulundurulursa, belli bir birikim ve hâfızayla donanmış olan Cansever'in zihninde mevcut Batı ve Doğu imajı hak-kındaki düşünceleri Elmalılı tefsiri ve M. Hamdi Yazır ile diyaloglarla derinleşmiş, sanat tarihi hocası E. Diez'in yazı ve ders-leriyle sanat tarihi alanına yansımıştır. Bunların yanında Batı düşüncesinin XIX. yüzyıl ve XX. yüzyıl başındaki isimlerine de âşinadır. XX. yüzyıl başı varlık felsefesinin Batı felsefe geleneğine getirdiği eleştiriler bağlamında yeni ontoloji ekolünün kuru-cularından Nikolai Hartmann, süreç felse-fesinin önemli ismi Alfred North Whitehead ve Nietzsche gibi "muhalifler" onun ilgi ala-nındadır. Sanat tarihinde Ernst Diez tara-fından İslâm sanatına uyarlanan genetik estetik düşüncesi ve psikolojik estetik bir başka odaklanma alanıdır. Bu isimler ve düşünceleri, Cansever'in kendince oluş-turduğu düşünce terkinde *Fuşûşu'l-hikem* ve diğer İslâmî kaynaklarla mez-cedilmiştir. Ayrıca Batı Avrupa'da bulun-duğu yıllarda ve sonrasında Avrupa'nın ta-rihsel mimari mirasını ve modern dönem eserlerini yakından incelemiştir. Özetle Cansever'in düşünce dünyası ve açıklama biçimleri âyetler, hadisler, *Fuşûş* ile ye-ni ontoloji, genetik estetik ve yapı çevre olarak mimarlık tarihinin örtüstürülmesi sonucunda meydana gelmiştir.

Fikrî yaklaşımının temeli şu ifadelerin-de yer almaktadır: "Sanat eseri varlık-kâ-inat tasavvurunun yapılarına yansımadır. Eserini ortaya koyarken aldığı her karar sanatkârın varlık ve varlığın güçleri hak-kındaki tasavvuruna göre şekillenir. Bu özellikleriyle sanat ahlâk alanında yer alır." "İnsanın dünyadaki vazifesi dünyayı gü-zelleştirmektir" şeklindeki İslâmî telak-kiyi sıkça dile getirir ve güzel kavramının çeşitli açılımlarına vurgu yapar. Vücuda getirdiği mimari eserlerini yeni ontoloji ekolünden de istifade ederek varlık taba-kaları üzerine bina eder. Şöyle ki: "Mima-ri insanla varlık arasındaki ilişkiyi maddî, organik, ruhî ve fikrî bütün varlık alan ve tabakalarında düzenleyen disiplindir.

Teknolojik, ekonomik ve politik sorunlar yanında insanın düşünce dünyasının tümünü kapsar. Varlıkla ilişkisini bilinçle düzenlemek insana özgüdür. Dünya ile bilinçli ilişkisini düzenleyemediği aşamada insan yalnızca fizyolojik bir yaratıktır." Turgut Cansever, mimari alanında yaptıklarını "bilinci biçimler dünyasına yansıtma çabası" olarak tanımlar. Bu çabayı da fikir ve inanç dünyasının aşkın (transandantal) çerçevesi içerisine yerleştirir.

Yazılı Eserleri. 1981 yılına kadar çeşitli dergi ve gazetelerde çıkan yazıları yanında mimari proje tanıtımları ve hazırladığı resmî raporlar mevcuttur. Yazılı eserlerinin kitap ve dergi özel sayıları olarak bir araya getirilmesi 1980'den sonradır. Bu anlamda mimari projelerinin ve altında yatan düşüncelerin toplu halde yer aldığı ilk yayın *Thoughts and Architecture* adlı kitabıdır (Ankara 1981). Bu eserin Türkçe versiyonu olarak nitelendirilebilecek yayının *Mimar* dergisinin *Turgut Cansever Özel Sayısı*'dır (İstanbul 1983). Sanat tarihi alanında hazırladığı doktora tezi *Sonsuz Mekânın Peşinde: Selçuk ve Osmanlı Sanatında Sütun Başlıkları* adıyla yayımlanmış (İstanbul 2010), doçentlik çalışması henüz neşredilmemiştir.

1990'lı yıllardan başlayarak toplu halde yayımlanan eserleri şunlardır: *Şehir ve Mimari Üzerine Düşünceler* (İstanbul 1992), *Ev ve Şehir Üzerine Düşünceler* (İstanbul 1994), *Kubbeyi Yere Koymamak: Konuşmalar* (İstanbul 1997, 2002, 2007), *İslam'da Şehir ve Mimari: Makale ve Bildiriler* (İstanbul 1997, 2006), *İstanbul'u Anlamak: Makale ve Bildiriler* (İstanbul 1998, 2008), *Mimar Sinan* (İstanbul 2005, 2010), *Osmanlı Şehri: Şiirden Şehire* (İstanbul 2010, ölümünden sonra derlenmiştir). Bu kitaplar içerisindeki makale ve bildirilerinden olan "İslâm Mimarisi Üzerine Düşünceler", "İslâm Mimarisinin Temel Meseleleri", "Mimaride Tezyinîlik", "Mimarlık Mirasımız ve Kültürümüzün Geleceği" adlı yazılar Cansever'in dayandığı temelleri açıklaması bakımından dikkate değer metinlerdir. Mimariye, kültüre, medeniyete yaklaşımları açısından önemli bir eser olan *Kubbeyi Yere Koymamak* ise kendisiyle yapılan söyleşi ve röportajları içermektedir. Ayrıca Cansever'in koordinatörlüğünde, 1995'te yayımlanan *HABITAT II Konferansı için Şehir ve Konut Üzerine Düşünceler* ve 2001 yılında yayımlanan *Yıkıcı Depremden Etkilenecek İstanbulluların Yeni Şehirlere Yerleştirme Projesi Ön Raporu* ile 2003'te yayımlanan *Yıkıcı*

Depremden Etkilenecek İstanbulluların Yeni Şehirlere Yerleştirme Amaçlı Proje Önerisi: Pilot Şehir Uygulama Raporu şehir ve şehircilik hakkındaki görüş ve önerilerinin somut göstergeleridir.

Mimari Eserleri. Cansever'in bilinebildiği kadarıyla seksen yedi projesi bulunmaktadır. Bazıları uygulanmış, bazıları da uygulama fırsatı bulamamış önemli projeleri şunlardır: "Sâdullah Paşa Yalısı Restorasyonu" (İstanbul 1949-1951), "Anadolu Kulübü Otel" (İstanbul 1951-1957), "Türk Tarih Kurumu" (Ankara 1951-1967), "Rifat Yalman Evi" (İstanbul 1952), "Karatepe Açık Hava Müzesi" (Adana 1957-1961), "Beyazıt Meydanı Yayalaştırma ve Düzenleme Projesi" (İstanbul 1958-1961), "ODTÜ Kampüsü Yarışma Projesi" (Ankara 1959), "Çürüksulu Yalısı Restorasyonu" (İstanbul 1968-1971), "Ahmet Erteğün Evi" (Bodrum-Muğla 1971-1973), "Atatürk Kültür Merkezi Ulusal Müze ve Parkı Projesi" (Ankara 1980), "Batıkent Yeni Şehir ve Konut Yerleşmesi Teklif Projesi" (Ankara 1980-1981), "Aydın-Rafet Ataç Evi" (İstanbul 1983-1986), "Demir Tatil Köyü" (Bodrum-Muğla 1983-), "Avanos Oyma Kaya Otel Teklif Projesi" (Nevşehir 1984), "Bodrum Kültür ve Ticaret Merkezi" (Muğla 1987), "Sualtı Arkeoloji Enstitüsü" (Bodrum-Muğla 1988-1996), "Karakaş Camii" (Antalya 1991-1998), "İmam Buhârî Eğitim Kompleksi Davetli Yarışma Projesi" (Semerkant-Özbekistan 1993), "Cebelüsaid Yerleşmesi" (Sofar-Beyrut-Lübnan 1994-1995), "Kaleardı Mahallesi Projesi" (Sivas 1998), "Dârüsselâm Eğitim Tesisleri Teklif Projesi" (Zenzibar-Tanzanya 2000), "Ballıkuyumcu Toplu Konut Alanı Projesi" (Ankara 2001-).

Cansever'in mimari projeleri ulusal ve uluslar arası alanda çeşitli ödüllere lâyık görülmüştür. "Türk Tarih Kurumu" ve "Erteğün Evi" ile 1980'de, "Demir Tatil Köyü" ile 1992'de Uluslararası Ağa Han Mimarlık ödülünü dünyada üç defa alan tek mimar odur. Meslekî pratiği, düşünsel ve felsefî yaklaşımı ile 1990'da II. Ulusal Mimarlık ödülleri kapsamında Büyük ödül (Sinan ödülü) ona verilmiştir. 2003'te *Mimarlık* dergisinde yayımlanan "Türkiye'de Çağdaş Mimarlığın (1923-2003) Önde Gelen 20 Eseri" adlı bir soruşturma sonucunda "Türk Tarih Kurumu" ilk sırayı, "Anadolu Kulübü Otel" on sekizinci sırayı, "Demir Tatil Köyü" on dokuzuncu sırayı almıştır. Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü tarafından her yıl verilen Kültür ve Sanat Büyük ödülü 2005 yılında,

"Türk mimarisini tarihsel kökleriyle bağlarını koparmadan yaşatarak çağdaş çizgiyi yakalayabilmiş, üstün hizmetlerinden ve geçmişi tanıması açısından Türk mimarisinde büyük bir ufuk açan, yapıtlarıyla uluslar arası akademik camiada saygın bir yer edinen" ifadeleriyle Cansever'e verilmiştir. Cumhurbaşkanlığı Kültür Sanat Büyük ödülünün 2008'deki sahibi de Cansever'dir.

BİBLİYOGRAFYA :

Yıkıcı Depremden Etkilenecek İstanbulluların Yeni Şehirlere Yerleştirme Projesi Ön Raporu (haz. Turgut Cansever v.dğr.), İstanbul 2001; *Yıkıcı Depremden Etkilenecek İstanbulluların Yeni Şehirlere Yerleştirme Amaçlı Proje Önerisi: Pilot Şehir Uygulama Raporu* (haz. Turgut Cansever v.dğr.), İstanbul 2003; Uğur Tanyeli – Atilla Yücel, *Turgut Cansever: Düşünce Adamı ve Mimar*, İstanbul 2007; Halil İbrahim Düzenli, *İdrak ve İnşa: Turgut Cansever Mimarlığının İki Düzlemi*, İstanbul 2009; Faruk Deniz, "Sonsuz Mekânın Peşinde: Bir Tezin 60 Yıl Sonra Yayınladığının Hikâyesi", Turgut Cansever, *Sonsuz Mekânın Peşinde: Selçuk ve Osmanlı Sanatında Sütun Başlıkları* içinde, İstanbul 2010, s. XIII-XLVIII; Beşir Ayvazoğlu, *Dünyayı Güzelleştirmek: Turgut Cansever'le Konuşmalar*, İstanbul 2012; *Mimar Çağdaş Mimarlık Dergisi* (Turgut Cansever özel sayısı), sy. 4/11, İstanbul 1983, s. 5-67; Ali Cengizkan, "Türkiye'de Çağdaş Mimarlığın (1923-2003) Önde Gelen 20 Eseri", *Mimarlık*, sy. 311, İstanbul 2003, s. 24-35.

HALİL İBRAHİM DÜZENLİ

CÂRİM, Ali (علي الجارم)

Ali b. Muhammed b. Sâlih b. Abdilfettâh
b. Muhammed el-Cârim
(1881-1949)

Arap dili ve edebiyatı âlimi,
eğitimi, şair,
tarihî romanlarıyla tanınan yazar.

Mısır'ın kuzeyinde Nil'in batı sahilinde yer alan ve halkının Kureyş asıllı olduğu belirtilen Reşid şehrinde kültürlü ve dindar bir aile içinde doğdu. Babası Ezher âlimlerinden Hanefî fakihî Muhammed b. Sâlih el-Cârim Demenhûr, Cîze, Feyyûm ve Zekâzîk'te kadı olarak görev yaptı. Ali on bir yaşına kadar okuma yazmayı, temel dinî bilgileri öğrendi, bu arada hıfzını tamamladı, ayrıca babasından kıraat ve tecvid dersleri aldı. Daha sonra kardeşi Muhammed Nu'mân ile birlikte Ezher'e kaydolarak (1892) orta, lise ve yüksek öğrenimini bitirdi. Tâhâ Hüseyin ile Ahmed Emîn buradaki okul arkadaşlarındandı. Ezher'de mantık, felsefe ve belâgat dersleri veren Muhammed Abduh'tan çok etkilendi; ondan Abdülkâhir el-Cürçânî'nin *Delâ'ilü'l-î-câz*'ı ile *Esrârü'l-belâğa*'sını